

## THE ECONOMIC EFFECTS OF THE 1973 OİL CRİSİS AND STAGFLATION CASE

**Authors:** Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK<sup>1</sup>

Selin SAYGIN<sup>2</sup>

### Abstract

The 1973 Oil Crisis was an oil embargo on October 15, 1973, launched by the Oil Exporting Union of Arab States (OAPEC) to the Western states that supported the Israeli army in the Arab-Israeli war that took place in 1973. The embargo on which it was implemented has had striking effects on the short term. About four times the increase in oil prices has affected the economies of the oil exporting countries in a great way and the oil revenues changed direction and started to flow to the Middle East countries. The cost of production has increased with the crisis, and this is reflected negatively on consumers. There have been contractions in the country's economy and a period of stagnation has begun to take place. All these developments have set the stage for the emergence of the phenomenon we call stagflation. In this study, the process of the formation of the 1973 Oil Crisis was discussed and the effects of this crisis on the country's economies were examined. The 1973 Oil Crisis is accompanied by some politics to be followed by stagflation and stagflation.

**Key Words:** The 1973 Oil Crisis, The Stagflation, Policies With Fight The Stagflation.

## 1973 PETROL KRİZİNİN EKONOMİYE ETKİLERİ VE STAGFLASYON OLGUSU

### Özet

1973 Petrol krizi, 15 Ekim 1973 tarihinde Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği'nin (OAPEC) 1973'te meydana gelen Arap-İsrail savaşında İsrail ordusuna destek veren Batılı devletlere yönelik başlattığı bir petrol ambargosudur. Uygulanan ambargonun kısa vadede çarpıcı etkileri olmuştur. Petrol fiyatlarının yaklaşık dört kat artması petrol ihraç eden ülkelerin ekonomilerini büyük oranda etkilemiş ve bu dönemde petrol gelirleri yön değiştirerek Ortadoğu ülkelerine doğru akmaya başlamıştır. Krizle birlikte üretim maliyetleri artmıştır ve dolayısıyla bu durum tüketicilere olumsuz olarak yansımıştır. Ülke ekonomilerinde daralmalar görülmüş ve bir durgunluk dönemi yaşanmaya başlanmıştır. Gelişen tüm bu olaylar stagflasyon dediğimiz olgunun ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Bu çalışmada 1973 Petrol Krizinin oluşum süreci ele alınmıştır ve meydana gelen bu krizin ülke ekonomilerine etkileri incelenmiştir. 1973 Petrol Kriziyle birlikte ortaya çıkan stagflasyon olgusuna ve stagflasyonla mücadelede ülke ekonomilerinin izleyeceği bazı politikalara yer verilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** 1973 Petrol Krizi, Stagflasyon, Stagflasyonla Mücadele Politikaları.

## 1. GİRİŞ

Ticari amaçlı ilk petrol arama faaliyetleri 1850'li yılların sonlarında "Pennsylvania Rock Oil Company" adlı bir şirket tarafından ABD'nin Pennsylvania eyaletinde gerçekleştirilmiştir. Sonraki süreçlerde ise, küresel bir kullanım şekline dönüşerek dünya siyasetine yön vermiştir.

<sup>1</sup> NKÜ, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, salihozturk@nku.edu.tr

<sup>2</sup> NKÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Yüksek Lisans, selinsaygin-@hotmail.com

Arap-İsrail savaşı sonrasında petrolü İsrail destekçisi Batılı ülkelere karşı siyasi bir baskı aracı olarak kullanma yoluna giden OAPEC (Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği), tüm dünya ekonomilerini sarsacak bir krizin oluşumuna zemin hazırladı ve gelişen olayların neticesinde de bir petrol krizi ortaya çıktı. Bu petrol kriziyle birlikte Batı ekonomi tarihinde yıllardan beri süregelen kesintisiz ve uzun süreli kalkınma ve refah dönemi sona ermiş oldu. Temel ekonomi göstergeleri olumsuz yönde etkilendi. Bretton Woods'ta kurulan uluslararası para sisteminin çökmesi, aşırı borçlanma ve dünya ticaret hacminde görülen daralma gibi olumsuz gelişmeler meydana geldi. Krizin Keynesyen teori çerçevesinde açıklanamaması, krizi değişik bakış açılarıyla değerlendiren ve farklı çözüm önerileri sunan yeni teorilerin doğmasına olanak sağlamıştır.

OPEC'in bu dönemde sürekli olarak fiyat artışı yoluna gitmesi tüketici ülkeler açısından ciddi anlamda bir petrol temini sorununu ortaya çıkarmıştır. OPEC, bundan oldukça iyi gelir elde etmeye başlarken tüketici durumunda bulunan diğer devletler karşılıklı olarak gelir kayıplarına uğramıştır. Uygulanan petrol ambargosu Batıda bir şok etkisi yaratırken bu kaynağa olan güven sarsılmış ve ülkeler petrol ambargosunun yol açtığı etkileri giderebilmek için alternatif kaynaklar aramaya yönelmişlerdir.

ABD'de ve diğer Batılı ülkelerde artan petrol fiyatlarına karşı çeşitli önlemler alınmıştır. Bu durumun ülkelerin üretim maliyetlerinde artışa yol açmasıyla birlikte ekonomik daralmalar baş göstermiştir. Ülkeler bir durgunluk dönemi içine girmiş ve gelişen olaylar o dönemde stagflasyon dediğimiz olgunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Stagflasyon olgusu, durgunluk ve enflasyonun bir arada görülmesi ifadesini açıklamak üzere kullanılmıştır. Bu dönemde enflasyon ve işsizliğin aynı anda artış ya da azalış gösteremeyeceğini savunan Keynesyen ekonomiye olan güven sarsılmış ve Keynesyen ekonomi bu dönemde etkinliğini kaybetmiştir. Stagflasyonla mücadelede maliye politikaları yetersiz kalmış ve bu dönemde stagflasyonla mücadelede çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiş olup bu yaklaşımlar çoğunlukla mikro temelli yaklaşımları içermektedir. Bu çalışmada 1973 Petrol Krizi tüm yönleriyle incelenerek ülke ekonomilerine etkileri ve petrol kriziyle birlikte ortaya çıkan stagflasyon olgusuyla mücadeleye değinilmiştir.

## **2. 1973 PETROL KRİZİ**

### **2.1 Krizin Oluşum Süreci**

6 Ekim 1973 tarihinde Suriye ve Mısır'ın anlaşmalı olarak İsrail'e saldırması Arap-İsrail savaşını başlatmış ve bu savaş krizin ortaya çıkışını tetiklemiştir. Arap ülkelerinde ABD'nin İsrail'i desteklediğine dair yaygın bir düşünce hakimdir. Bunun bir sonucu olarak Arap ülkeleri, kaybedilen Arap topraklarının geri kazanılmasına yönelik yapılan savaşta petrolü siyasi bir baskı aracı olarak kullanma yoluna gitmişler ve böylece bütün dünyada bir petrol krizi ortaya çıkmıştır. Yani, 1973 Petrol Krizi, Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği'nin (OAPEC) Arap-İsrail savaşında ABD'nin İsrail ordusuna destek vermesine karşılık ilan ettiği bir petrol ambargosudur.

OAPEC, OPEC üyesi Arap ülkeleriyle Mısır ve Suriye'den oluşmaktadır. OPEC, 16 Eylül 1960'ta başlıca beş petrol üreticisi olan İran, Kuveyt, Suudi Arabistan, Venezüella ve Irak tarafından kurulmuştur (Demir, 2008, s. 232). Önceleri pek etkinliği olmayan bu örgütün etkisi zamanla giderek artmıştır.

1960 ve 1970'li yıllarda OPEC'e Katar (1961), Endonezya (1962), Libya (1962), Abu Dabi (1962), Cezayir (1969), Nijerya (1971), Ekvator (1973), ve Gabon

(1975) katılmıştır (Başoğlu vd., 2001, s. 153). Bu teşkilatın kuruluş amacı özellikle petrol fiyatlarının belirlenmesi ve ilgili diğer meselelerin üyelerle birlikte çözümünü sağlamaktır. Kurulduğunda Batı teknolojisi gereği neredeyse tüm petrol kaynakları Batılı şirketlerce ve özellikle de Amerikan petrol şirketleri tarafından işletilmekteydi. Arap-İsrail savaşından sonra petrolün Batı'ya ve ABD'ye karşı bir politik silah olarak kullanılması gündeme geldi.

1970 öncesinde pek gündeme gelmeyen petrolün siyasal bir silah olarak kullanılması olgusu, Arı'nın da eserinde belirttiği üzere, 1971' den itibaren önem kazanmış ve 1970'li yılların dikkat çekici bir olgusu haline gelmiştir (Arı, 2005, s. 388). Ancak Batı'nın tek petrol kaynağı Ortadoğu'dan ibaret değildi. Buna rağmen OPEC, petrolü bir baskı aracı olarak uygulama yoluna gitti. Bunun için ya üretimi kısarak ihracatı düşürecekler ya da petrol fiyatlarında artışa gideceklerdi. Üretimi kısmanın üye ülkelerin petrol gelirlerini düşüreceği kanısıyla fiyatların yükseltilmesi kararı alındı.

OPEC üyeleri, 17 Ekim 1973'te Kuveyt'te toplanarak Filistin halkının yasal hakları güvence altına alınincaya kadar ve İsrail ele geçirdiği topraklardan geri çekilinceye kadar 1 Ekim'den başlamak üzere petrol üretiminin her ay yüzde beş oranında azaltılması kararı aldılar. Alınan bu karar özellikle gelişmiş ülkelerde büyük bir şok etkisi yarattı.

Petrol fiyatlarının yükselmesi bir taraftan maliyet artışını gündeme getirirken, diğer taraftan petrol ihracatçısı ülkeleri zenginleştirdi. Bundan sonra petrol ihracatçısı ülkelere akan sermaye "petro dolar" olarak adlandırıldı (Uzunoğlu, 2007, s. 5).

Ekim ayında yaşanan Arap-İsrail savaşının yarattığı geçici aksaklıklar ve Arap ülkelerinin petrol ihracatının "petrol boykotu" kapsamında kısa bir süre için azaltılması, petrol üreten ülke hükümetlerini fiyatları giderek daha da yükseltmeye teşvik etti. OPEC üyeleri bu fiyatı Ocak 1974'te 11,651 ABD doları/varil olarak saptadı (Owen & Pamuk, 2002, s. 272). Bu artış bir yıl içinde fiyatların dört kattan fazla artması anlamına gelmektedir. Böyle bir artış; petrol ithal eden ülkelere maliyet açısından büyük dezavantajlar getirirken, petrol ihraç eden ülkelerde ise "petro dolar" olarak adlandırılan sermaye akımlarını meydana getirmiştir.

## **2.2 Krizin Dünya Ekonomisine Etkileri**

OPEC üyelerinin taleplerinin yerine getirilmemesi halinde üretimi yüzde beşten başlayarak azaltacaklarını açıklamalarından hemen sonra ABD başkanı Nixon, kongreden İsrail'e yardım amacıyla 2,2 milyar dolar talep etti ve OPEC buna çok geçmeden yanıt verdi. Libya, ABD'ye giden bütün petrol sevkiyatına ambargo koyacağını duyurdu. Önce Suudi Arabistan ve ardından diğer OPEC üyeleri ambargoya destek vereceklerini açıkladılar. ABD'yle başlayan ambargo özellikle Hollanda olmak üzere Batı Avrupa ve Japonya ülkelerine kadar genişletildi.

1974'teki %400 oranındaki fiyat artışı, ABD başta olmak üzere sanayileşmiş ülkelerin ucuz petrole göre yapılandırılmış olan üretim sistemlerini zorlanmaya sebep olmuştur. Karların ve ücretlerin gerçek değerinin altına düşmesini engellemek için ise petrol fiyatlarındaki artışlar maliyetlere yansıtılmıştır. Dolayısıyla bu da enflasyonun hızlanmasına neden olmuştur.

Esnek olmayan talep yapısına sahip olan petrole yapılan ödemeler, ithalatçı ülkelerdeki satın alma gücünün büyük bir bölümünü emerek, diğer mallara olan talebi

önemli ölçüde azaltmıştır (Karaaslan, 1999, s. 52). Bu durum ise petrol ithal eden ülkelerin büyüme hızlarında düşmeye neden olarak işsizliğe yol açmıştır.

Tablo 1’de görüldüğü üzere, 1973 Petrol Krizinin etkisiyle dünyanın ve bazı ülkelerin petrol fiyatlarındaki artıştan dolayı, maliyetlerinin de artmasıyla birlikte büyümelerindeki aşağı yönlü hareket görülmektedir. Petrol fiyatlarındaki bu artışın uzun yıllar Batı karşısında ezilen Arap ülkelerine oldukça kıymetli bir hammaddenin kontrolünün ele geçirilmesini ve de gelirini sağladığını söyleyebiliriz. Arap ülkeleri ellerinde bulundurdukları bu gücü özellikle ABD, Kanada, İngiltere ve Hollanda’ya karşı politik bir baskı aracı olarak kullandılar. Avrupa ve Japonya’ya yapılan ihracatı kısıtılar ve bu ambargo ABD’de kaynak sorunlarına neden oldu. Şirketler petrol bulmak için yeni imkanlar aramaya başladılar. Avrupa kıtasında kömür ve nükleer reaktörlerden enerji elde etmek için araştırmalar yapılmaya başlandı. Hollanda’da fazla elektrik kullananları cezalandırma kararı alınarak enerji tasarrufunu sağlamaya yönelik girişimlerde bulunuldu. ABD’de petrol kıtlığına çare olarak petrole karne uygulaması getirildi. Bu uygulamaya göre; plakasının sonu tek rakamla biten sürücüler ancak ayın tek günlerinde benzin alabilecekler, aynı şekilde plakasının sonu çift rakam ile biten araç sürücüleri ise sadece ayın çift günlerinde benzin alabileceklerdi.

**Tablo 1:** 1970-1980 Dönemi GSYH Büyümesi (Yıllık %)

**Kaynak:** Dünya Bankası ([www.worldbank.org](http://www.worldbank.org))

	Almanya	Fransa	Birleşik Krallık	İtalya	Japonya	ABD	Hollanda	DÜNYA
<b>1970</b>		5.727118	5.957660774	5.268697	-1.01991	3.206807	5.694796	<b>4.37336</b>
<b>1971</b>	3.1327	5.345712	3.479335184	1.818108	4.698992	3.295477	4.31698	<b>4.254017</b>
<b>1972</b>	4.300341	4.541579	4.294469811	3.690486	8.413547	5.263263	3.533875	<b>5.68378</b>
<b>1973</b>	4.777487	6.310451	6.516074517	7.125862	8.0326	5.643125	5.444223	<b>6.465183</b>
<b>1974</b>	0.890069	4.291352	-2.472674036	5.500141	-1.22524	-0.51715	3.438718	<b>1.988196</b>
<b>1975</b>	-0.86674	-0.98016	-1.488343177	-2.09016	3.091576	-0.19768	0.002029	<b>0.908827</b>
<b>1976</b>	4.949258	4.314246	2.921780444	7.125385	3.974984	5.38609	4.45631	<b>5.26595</b>
<b>1977</b>	3.347218	3.451369	2.463214174	2.560501	4.390338	4.608597	2.52044	<b>3.996588</b>
<b>1978</b>	3.008493	3.978806	4.195284943	3.24014	5.271942	5.561685	2.696247	<b>4.098683</b>
<b>1979</b>	4.150363	3.559112	3.735497418	5.959159	5.484042	3.175691	2.014166	<b>4.108487</b>
<b>1980</b>	1.408829	1.588189	-2.041164444	3.430016	2.817591	-0.2446	1.341914	<b>1.966133</b>

ABD’de 1973’ten 1974’e kadar meydana gelen benzin fiyatlarındaki artışla birlikte New York borsası yaklaşık 100 milyar dolar değer kaybetmiştir. Enerji kullanımını azaltmaya yönelik olarak halk enerji tasarrufuna yöneltilmeye çalışılmıştır. Petrol kullanımını azaltmaya yönelik olarak otoyollarda hız limiti 90 km olarak belirlendi. Birçok alanda enerji kısıtlamasına gidildi ve halkın çok büyük oranda bu kısıtlamalara uyması sağlandı. Otomobil üreticisi firmalar yakıt tasarrufu zorunluluğundan dolayı ürettikleri yeni modellerde yakıt tasarrufuna önem verdiler. Benzincilere cumartesi akşamları ve pazar günleri benzin satmamaları isteğinde bulunuldu.

Japonya’da ise, krizle birlikte yatırımların yönü değişti ve Japonlar elektronik endüstrisine olan yatırımlarını arttırdılar. Daha az yakıt tüketen otomobiller ürettiler ve ABD’de meydana gelen petrol sıkıntısını kendi lehlerine çevirerek ürettikleri otomobilleri ABD’ye pazarlamaya başladılar. Krizden önce ABD’de büyük ve güçlü

araçlar standart olarak kullanılıyordu. Dolayısıyla bu araçların yakıt tüketimi de fazla olmaktadır. Krizle birlikte büyük araçlar satılmamaya başlanmıştır ve küçük araçlara olan talep artmıştır. Japonlar bunu değerlendirerek ABD pazarına yakıt tasarrufu sağlayarak ve daha küçük araçlar üreterek girmişlerdir.

Amerika, Arapların bu petrol silahına karşı başvurduğu bir diğer yol da OECD (Avrupa İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı) çerçevesinde 1974'te Amerika, Kanada, Fransa hariç ortak pazar ülkeleri, Türkiye, Japonya, İspanya, İsviçre, İsveç, Avusturya ve Norveç'in katılımıyla Milletlerarası Enerji Ajansı'nın kurulması oldu (Armaoğlu, 2010, s. 869). Bu kuruluşun temel amacı, üye ülkeler arasında enerji ve özellikle petrol kaynaklarının sağlanmasına ve kullanılmasına yönelik işbirliğini, dayanışmayı ve ortak planlamayı gerçekleştirebilmektir. Ortak planlama çalışmalarında, her üye ülkenin en az 60 günlük petrol stokuna sahip olması prensibi üyeler tarafından kabul edilmiş ve ilerleyen süreçlerde de bu stok miktarı 90 güne çıkarılmıştır. Bunların dışında ise, üye ülkelerden herhangi birinin petrol sıkıntısına düşmesi halinde, üye ülkelerin birbirlerine yardım etmeleri esası da kabul edilmiştir.

Petrol krizinin başladığı süreçte gelişmiş ülkelerin ve özellikle ABD'nin ortaya koyduğu iktisaden toparlanma çabaları, daha sonraki on yıllarında nüvelerini ortaya koymuştur (Balkanlı, 2002, s. 18). Yaşanan kriz ortamında ortaya çıkan ekonomik zorluklarla mücadele etmek zorunda kalan ABD ve diğer gelişmiş ülkeler ekonomilerini yeniden organize etmeye yönelik çalışmalar yapmışlar ve böylece küreselleşmenin önemli noktaları sayılan liberalleşme ve teknolojik gelişmeler noktasında gelişmelere de adım atmışlardır.

### **2.3 OPEC' in Etkinliğinin Kaybolması**

OPEC, 1973 yılından sonra yavaş yavaş elinde bulundurduğu gücü yitirmeye başlamış ve bu süreçte üye ülkeler arasındaki birlik bozulmaya başlamıştır. Suudi Arabistan, pazar payını tekrar kazanmaya çalışırken üretimini arttırmış ve bu durum petrol fiyatlarının giderek düşmesine neden olmuştur. Böylece pahalı petrol üreten işletmeler karlarını kaybetmeye başlamışlardır.

OPEC'in etkinliğini kaybetmesindeki bir diğer neden de petrolün ikamesinin olmadığı düşüncesiyle gittiği fiyat artırımının sonucu elde edilen alternatif yakıtların daha karlı hale gelmesidir. Sonuç olarak petrolün ikamesi olan alternatif enerji kaynakları petrol tüketimine olan bağlılığı azaltmıştır. ABD'de fazla petrol tüketen otomobiller yerine petrolü daha tasarruflu kullanan arabalar kullanılmaya başlanmıştır. Krizden önce petrolün uçuk fiyatlarda olmamasından, yani normal düzeylerde seyretmesinden dolayı aranmayan diğer enerji kaynakları, ortaya çıkan krizle görülen yüksek fiyatlardan sonra alternatif kaynaklara olan yönelimle birlikte aranmaya başlanmıştır ve böylece ilerleyen zamanlarda Hazar Denizi, Kafkaslar, Alaska gibi yeni petrol kaynaklarının bulunmasına zemin hazırlanmıştır.

1973 Petrol Krizi, Arap ülkelerinin ellerinde bulunan petrol gücünü caydırıcı bir silah olarak kullanmalarının her ne kadar pasif bir güç olarak görülseler de diğer ülkelere karşı bir ses çıkarma çabaları olarak bakıldığında önemlidir diyebiliriz. Petrolün mülkiyeti petrol şirketlerinden çıkarak önemli ölçüde üretici ülkelerin (OPEC) eline geçmiştir. Fakat sonuç olarak Amerika gücünü tekrar elde ederek tazelemiş ve krizi aşmayı başararak bu gücünü de pekiştirmiş olmuştur. Krizden etkilenen ülkeler yine petrol fiyatlarındaki artışla birlikte artan maliyetlerden de en çok etkilenen gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkeler olmuştur.

Ayrıca bu dönemde petrol ihtiyacı duyan ülkelerin üretimlerindeki azalmalar ve petrol maliyetlerindeki artışlarla birlikte meydana gelen fiyat artışları, ülke ekonomilerinde durgunluklar görülmesine neden olmuştur ve bu da stagflasyon olarak adlandırıldığımız olguyu ortaya çıkarmıştır.

#### **2.4 1973 Petrol Krizinin Türkiye Ekonomisine Etkileri**

Türkiye 1970’li yıllara bir vergi reformuyla girmiştir. 1970’te çıkarılan Finansman Kanunu kamu kesimi gelirlerini arttırmış ve bu kanunun kamu maliyesi üzerindeki olumlu etkisi 1978-1979’a kadar devam etmiştir (Şahin, 2011, s. 169). Ancak 1973 Petrol Krizi Türkiye açısından değerlendirecek olursak Kıbrıs Barış Harekati, petrol fiyatlarındaki artışlara bağlı olarak artan kamu harcamaları ve enflasyonla birlikte maliye politikalarının ekonomideki etkinliği azalmıştır diyebiliriz.

Maliye politikasının bir ekonomideki ilk işlevi, ekonomik gelişmenin istikrar içinde ve canlı bir şekilde devamını sağlamalıdır. İkinci işlevi ise sosyal adaleti gerçekleştirecek şekilde bir vergi ve harcama politikası oluşturmaktır. Yani, burada anlatılmak istenen harcamaların verimli alanlarda yoğunlaştırılması gerektiği ve vergi yükünün düşük gelirli sınıflardan varlıklı kısma kaydırılmasıdır. Böylece ekonomide vergi etkinliği de sağlanmış olacaktır. Ancak bu politikalar Türkiye açısından değerlendirilecek olursa çok doğru bir uygulamayla karşılaşıldığı söylenemez. Özellikle petrol şoku ve uygulanan yanlış ve tutarsız para ve maliye politikalarının da etkisiyle ciddi üretim gerilemeleri yaşanmış ve giderek artan bir enflasyon olgusuyla karşı karşıya kalınmıştır. İthal girdi fiyatlarının yükselmesi ve petrol fiyatlarındaki artış, Kıbrıs Barış Harekatinin ekonomide ortaya çıkardığı dolaylı ve dolaysız maliyetler, dış yardımların kısılanması vs. gibi faktörler enflasyonun giderek artması noktasında önemli roller oynamıştır.

1974 yılında ham petrol fiyatının 2.5 dolardan 11.6 dolara yükseltilmesi dünya ekonomisindeki dengeleri sarsarak petrol ihracatçısı bir ülke olan Türkiye’nin dış ticaret açığını da 3 kat artırmıştır. Yani, yaşanan bu kriz, Türkiye’ye ödemeler dengesi açığının büyümesi ve görülen döviz darboğazı nedeniyle üretimin durması gibi negatif faktörler olarak yansımıştır. Dünyada petrol tasarrufuna önem verilirken Türkiye o dönemde petrole sübvansiyon vererek tüketimi arttırdı. Dış ticaret açığı 2.3 milyar dolara yükseldi ve bütçe 303 milyon dolar açık verdi. Hükümetin girdiği döviz darboğazını aşmak için ise dışarıdan borçlar alındı.

1973 yılındaki büyük petrol krizi ile tüm dünyadaki petrol şirketleri ve kuruluşları, yoğun bir arama yatırıma girerken Türkiye, yabancı sermayeyi engelleyen petrol aramalarının devletçe yapılması prensibine ağırlık veren 1702 sayılı “Petrol Reformu Kanunu” nu uygulamaya sokmuştur (İlseven, 1991, s. 94). Meydana gelen kriz petrol fiyatlarının yanında tahıl fiyatlarını da yükseltmiş ve bu dönemde pamuk piyasasının yükselmesiyle Türkiye pamuk piyasasına hakim olmaya başlamıştır. Petrol krizi farklı ülkelerde çalışanları da negatif olarak etkilemiş ve döviz gelirleri azalmıştır. Türk işçiler ülkeye geri dönmek zorunda kalmışlardır.

### **3. STAGFLASYON**

1973 Petrol Krizinin ekonomiye kazandırdığı stagflasyon kavramı, bir ekonomide durgunluk yaşanırken aynı zamanda enflasyonun görülmesini, yani enflasyon ile işsizliğin bir arada görüldüğü durumu ifade eder. Burada durgunluk olarak ifade ettiğimiz kavram ise hammaddeye, mal ve hizmetlere ve işgücüne yönelik

talebin azalması sürecini kapsamaktadır. Talep azalırken ekonomideki faaliyet hızının yavaşlamasıyla beraber ekonomik bir daralma baş gösterir.

Turhan'ın da belirttiği üzere, yüksek enflasyona rağmen durgunluğun da mevcut olması, stagflasyonun odak noktasını oluşturmaktadır. Stagflasyonun bu özelliği enflasyon ve işsizlik oranları karşılaştırılınca, en belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu göstergeler, iktisadi istikrar açısından gerekli olan fiyat istikrarı ve tam istihdamın gerçekleşmekten ne kadar uzak olduklarını yansıtmaktadır (Turhan, 1987, s. 433).

Petrol fiyatlarındaki artışla birlikte girdi maliyetlerindeki artıştan dolayı ortaya çıkan arz şoku, toplam arzın azalmasına yol açmıştır. Toplam arzın azalması ise, fiyatlar genel düzeyinin yükselmesini, istihdamın ve gelir düzeyinin düşmesini beraberinde getirmiştir (Bilgili, 2016, s. 122). Bir yandan petrol fiyatları artarken diğer yandan da bu artışlar nedeniyle ekonomilerde ciddi durgunluklar görülmeye başlanmıştır. 1970'li yılların iktisatçılarına göre bunun temel nedeni OPEC üyesi ülkelerin fiyat artışıydı. 1970'li yıllarda Phillips eğrisinin ifade ettiği enflasyon ile işsizlik arasında ters yönlü olan ilişkinin ortaya çıkmaması ve enflasyon ile işsizliğin birlikte artış göstermesi Keynesyen yaklaşıma olan güvenin sarsılmasına yol açmıştır. Keynesyen iktisada göre bir ekonomide durgunluk ve enflasyonun birlikte görülmesi imkansızdı. Gelişen bu olaylar Keynesyen ekonominin sorgulanmasına yol açmış ve bu krize bir açıklık getiremeyen Keynesyen iktisat popülarlığını kaybetmiştir.

Tablo 2 ve Tablo 3'ten hareketle, 1973'ten sonra enflasyon ve işsizlik doğru orantılı bir şekilde artış göstermiştir. Tablolarda örnek olarak alınan bazı gelişmiş ülkelerdeki bu durum stagflasyon olarak adlandırılmaktadır ve burada Phillips eğrisindeki gibi ters yönlü bir ilişkinin olmayışı görülmektedir.

**Tablo 2:** 1970-1980 Dönemi Enflasyon (Yıllık %)

**Kaynak:** Oecd ([www.oecd.org](http://www.oecd.org))

	Almanya	Fransa	Birleşik Krallık	İtalya	Japonya	ABD	Hollanda
1970	3.5	5.3	6.4	5	6.9	5.8	3.7
1971	5.2	5.4	9.4	4.8	6.4	4.3	7.5
1972	5.5	6.1	7.1	5.7	4.8	3.3	7.8
1973	7	7.4	9.2	10.8	11.6	6.2	8
1974	7	13.6	16	19.2	23.2	11.1	9.6
1975	5.9	11.7	24.2	17	11.7	9.1	10.2
1976	4.2	9.6	16.6	16.6	9.4	5.7	8.8
1977	3.7	9.5	15.8	17.1	8.2	6.5	6.4
1978	2.7	9.3	8.3	12.1	4.2	7.6	4.1
1979	4	10.6	13.4	14.8	3.7	11.3	4.2
1980	5.4	13.6	18	21.1	7.8	13.5	6.5

**Tablo 3:** 1970-1980 Dönemi İşsizlik Oranı**Kaynak:** OECD ([www.oecd.org](http://www.oecd.org))\*: Office For National Statistics ([www.ons.gov.uk](http://www.ons.gov.uk))

	Almanya	Japonya	ABD	Birleşik Krallık*
1970	0.43	1.15	4.93	
1971	0.53	1.23	5.96	4.1
1972	0.71	1.42	5.62	4.3
1973	0.78	1.27	4.89	3.7
1974	1.67	1.38	5.59	3.7
1975	3.1	1.89	8.47	4.5
1976	3.09	2.01	7.72	5.4
1977	3.01	2.02	7.07	5.6
1978	2.89	2.24	6.07	5.5
1979	2.53	2.08	5.83	5.4
1980	2.47	2.01	7.14	6.8

Stagflasyonun görüldüğü bir ekonomide devlet, para ve maliye politikaları uygulayarak enflasyonu kontrol altında tutmaya çalışır. Fakat stagflasyonist yönelmeleri maliye politikasının sadece talebe ağırlık veren politikaları ile gidermek pek olanaklı değildir. Çünkü maliye politikası durgunluk ve enflasyonun aynı anda ortaya çıkabileceği varsayımını içermez. Stagflasyonun ortaya çıktığı ekonomilerde daraltıcı para ve maliye politikaları talep enflasyonu için çözüm oluştururken, meydana gelen yüksek işsizlik oranlarının azaltılabilmesi ve ekonomik büyüme için genişletici politikaların izlenmesi gerekmektedir. Hangisi seçilirse seçilsin bir amacın gerçekleştirilmesi sırasında diğer amaçtan uzaklaşılacaktır. Bu nedenle devlet politikalarında iki amacın optimal bileşimi kullanılmaya çalışılır.

Enflasyon oranlarının yüksek seyrettiği dönemlerde oluşan işsizliğe rağmen ücret baskılarının tercih edilmesi çalışanların yaşam kalitelerini korumaya yöneliktir. Anlaşılacağı üzere, bu durum sendikaların pazarlık gücünün artması anlamına gelmektedir.

Stagflasyon olgusunun ortaya çıkmasında yapısal özellikler önemli rol oynar. Yapısal işsizliğin bulunduğu bir ekonomide işsizlikle mücadeleye yönelik genişletici politikalar uygulanması durumunda işsizlik azalmazken enflasyon da artmaktadır. Güçlü sendika pazarlıkları da stagflasyona neden olmaktadır. Sendikaların pazarlık güçleri ücretlerin aşağıya doğru esnek olmamasına yol açmaktadır. Ücret artışları da bir maliyet unsuru olarak kabul edildiğinden bu durum işsizlik seviyesinde bir azalma olmaksızın fiyatların artmasına neden olmaktadır.

Eksik rekabet koşulları da stagflasyonun nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Özellikle tekeli piyasalarda tekeli fiyatın belirlenmesiyle ekonomide işsizlik olsa bile fiyatların artmasına sebep olabilmektedir. Bunların dışında 1974 yılında

meydana gelen Petrol Krizi gibi dış şoklar da stagflasyona yol açmaktadır. Petrol kriziyle birlikte satışın durması petrol fiyatlarını arttırarak işsizlik veri iken enflasyon oranlarının yükselmesiyle sonuçlanmıştır.

Stagflasyonla mücadelede maliye politikası yetersiz kalmaktadır. Genişletici maliye politikasının uygulanması durumunda işsizlik sorunu azalacak ama mevcut enflasyon daha da körüklenmiş olacaktır. Daraltıcı maliye politikasının uygulanması durumunda ise mevcut enflasyon sorunu çözülecek ama işsizlik daha da artmış olacaktır. Bu nedenle stagflasyonla mücadelede net bir maliye politikasından bahsedemeyiz. Stagflasyonla mücadele yöntemleri çoğunlukla mikro temelli yaklaşımları içermektedir. Önerilen bazı stagflasyonla mücadele etme politikaları ise şunlardır: gelirler politikası, vergi temelli gelir politikası, indeksleme, sektörel ve bölgesel politikalar, üretim teşvikleri politikası ve toplam arz.

Piyasa ekonomisinin geçerli olduğu bir ülkede piyasaya egemen olan güçlerin her ne pahasına olursa olsun sadece kendi çıkarlarını kabul ettirmede ısrar etmeyip "makûl bir düzeyde uzlaşma" eğilimi içinde olmaları gerektiği yaklaşımı genel kabul görür ve uygulanırsa, istikrar politikası da görevini istenilen düzeyde gerçekleştirme şansına sahip olacaktır (Turhan, 2002, s. 84).

### **3.1 Stagflasyonla Mücadelede Geliştirilen Politikalar**

#### **3.1.1 Gelirler Politikası**

Doğrudan müdahale içeren, ücret ve fiyat artışlarına bağlı olarak oluşan gelirlere müdahale politikasıdır. Gelirler politikasıyla enflasyona etki eden ücret ve fiyat artışlarını yok etmek veya sınırlandırmak amaçlanır. Gelirler politikası, işsizliğin artmasına yol açmaksızın ücretlerin ve fiyatların bir süre için dondurulması ya da bunlardaki artışların enflasyon oranının altında kalmasını sağlamak yoluyla enflasyonu düşürmeye yönelik uygulanan bir politikadır. Kamu harcamalarıyla vergilerle herhangi bir oynama yapmadan ekonomideki enflasyonist baskıları önlemek amacıyla alınan çeşitli önlemleri kapsar. Bu önlemlerden biri ücret ve fiyat artışı içinde olan firmaları ikna etmektir veya geliştirilen çeşitli göstergelerle firmaların kendi istekleri doğrultusunda ücret ve fiyat artışına gitmemeleri sağlanabilir. Yasal olarak fiyat tavanları belirlenerek bunlara uymayanların cezalandırılması şeklinde gerçekleşen fiyat ve ücretlerin dondurulması ise en kısıtlayıcı önlemdir denilebilir.

Gelirler politikasını eleştirenler ücret ve fiyat artışlarına müdahale ile birlikte kaynak tahsisinin bozulacağını ve uygulanan ücret ve fiyat kontrollerinin kaldırılması ile de daha yüksek enflasyon beklentilerinin oluşacağını öne sürmektedirler. Yani bu görüşe göre ücret ve fiyat kontrollerinin uygulamasının başarılı olabilmesi için bu politikanın süreklilik arz etmesi gerekmektedir.

#### **3.1.2 Vergi Temelli Gelirler Politikası**

Stagflasyonla mücadelede uygulanması gereken vergi politikaları ücret artışlarını dizginlemeye yönelik olmalıdır. Bu politika; daha düşük parasal ücret artışlarını kabullenmiş ve bunu öneren firmalar ve işçilerini mükafatlandırma yoluna giden, aşırı ücret artışlarını öneren ve arzu eden firmalar ve işçilerini ise cezalandıran bir vergi sisteminin kullanılması anlayışı hakimdir. Sistemde ücretlerin belli bir sınırdan tutulduğu firmalar ve işçilerini vergilerin azaltılması yoluyla ödüllendirme yoluna gidilirken, aşırı ücret artışlarını öneren ve kabul etmiş firmalarla işçilerini vergileri yükseltmek cezalandırma anlayışı kabul edilmiştir. Böylece daha düşük ücret ve fiyat

artışları daha arzulanan ve cazip hale getirilmiştir. Yüksek ücret ve fiyat artışları ise daha istenmeyen bir durum haline getirilerek nispi fiyatların değiştirilmesi planlanmıştır.

Sistemin işleyebilmesi için vergi sistemi basit ve adil olmalıdır ve etkin bir şekilde işleyebilmelidir.

### **3.1.3 Üretim Teşvikleri Politikası ve Toplam Arz**

Özellikle arz yönlü ekonomistler iktisadi faaliyetler üzerinden alınan yüksek oranlı vergilerin toplam arzı düşürdüğünü ve ciddi şekilde etkilediğini savunmaktadır. Bu politikayla uygulanacak bir vergi azaltılması üretkenliği, yatırımı, tasarrufu, toplam arzı teşvik edecek ve böylece ortaya çıkan stagflasyon olayının aşılmasına yardımcı olacaktır. Toplam arzın artırılması stagflasyon için etkin bir çözüm oluşturmaktadır. Uygulama ile fiyat artışlarının düşük düzeyde kalması, istihdamda artış ve iktisadi büyümenin devamlılığını sağlayabilmek amaçlanır.

### **3.1.4 İndeksleme**

Özel ücret sözleşmeleri, sosyal güvenlik yardımları, gelir vergisinin cari enflasyon oranına indekslenmesidir. Bu indekslemeyle enflasyon oranında beklenmeyen bir azalma işsizlik oranını da düşürecektir. Çünkü enflasyon oranındaki bir düşüşün enflasyon işsizliği arttırmasının önemli bir nedeni ücret sözleşmelerinin parasal sabitliğidir. Parasal ücretlerin enflasyon oranına göre indekslenmesi durumunda parasal ücretlerdeki artış oranı enflasyon oranındaki azalmaya otomatik olarak tepki verecektir.

## **3.2 Günümüzde Türkiye Ekonomisinde Stagflasyon Olgusu**

Ülke ekonomilerinde girdi fiyatlarının artışı sonucunda maliyetlerin artış göstermesi ile üretilen ürünler üzerinde artan fiyat baskıları ve bunun sonucunda da tüketicilerin talebinin düşmesiyle birlikte üretimin azalması, işsizliğin artması gibi durumların sonucunda ekonominin kısır döngü içine girmesi olarak bilinen stagflasyon olgusundan bahsetmek mümkündür. Günümüzde bu duruma neden olabilecek en büyük neden ise, 2008 Küresel krizden sonra ülke ekonomilerinin yaşadığı belirsizlikler ve ABD'nin parasal genişlemeye son vererek yaptığı faiz artışları sonucunda dolardaki değer artışı, girdi maliyetlerinde artışların görülmesine neden olmaktadır.

Döviz kurlarındaki dalgalanma, kısa vadede maliyetleri artırır ve belirsizliğe yol açar. Özellikle mikro düzeydeki işletmelerin önelerini görmelerini zorlaştırır (Bilgin, 2004, s. 82). Türkiye ekonomisi doğalgaz, petrol ürünleri gibi enerji girdileri ve birçok girdi bakımından dışarıya bağımlı bir ekonomidir. Bu nedenle doların küresel olarak ticarete kullanılan para birimi de olması, son yıllarda dolardaki hızlı değer artışları ile birlikte maliyetler artış göstermiştir. Bu maliyet artışları ürün fiyatlarının artışına da neden olmuştur. Böylelikle kısır döngü olarak bahsettiğimiz stagflasyon olgusuna, günümüzde de gerekli adımlar atılmaz ise zemin hazırlanmış olabilecektir. Hükümetin şu an ki uygulamaya koyduğu belirli alanlardaki vergi indirimleri bu durumu engellemeye yönelik bir politikadır ve vergi indirimleri ile birlikte hükümet ürünlerdeki fiyat artışlarını azaltmaya çalışmaktadır.

#### 4. SONUÇ

1973 yılında meydana gelen Petrol Krizinin temelde iki sebebi bulunmaktadır. İlk sebep 1973 Ekim’inde başlayan Arap- İsrail Savaşı’yla birlikte Arap ülkelerinin İsrail destekçisi ülkelere uyguladığı petrol ambargosuyla üretimi azaltmasıdır. İkinci sebep ise OPEC’ in petrol fiyatlarını arttırmasıdır. Böylece üretimlerinin büyük bir bölümü petrole dayalı olan ülkelere bu durum enflasyonu hızlandırmış ve gelişen olaylarla birlikte işsizlik de artış göstermiştir.

Arap ülkelerinin petrol ambargosu uygulaması gerçek anlamda bir başarıya ulaşamamıştır. Arap ülkelerinin uyguladığı petrol ambargosu ve izlediği üretimi kısma politikası İsrail destekçisi ülkeleri cezalandırmaya yönelik olsa da bundan tüm dünya büyük oranda etkilenmiştir. Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler bu krizden birlikte etkilenmişlerdir ve etkileri açıkça hissedilen kriz sebebiyle enflasyon artış göstermiş, büyüme oranları düşmüş, ödemeler dengesi açığı artmıştır. Petrol fiyatlarındaki ani artış, arz şoklarına neden olmuş fakat talepte bir değişiklik meydana gelmemiştir. Bu gibi sebeplerle fiyatlar genel düzeyi artarken ekonomik daralmalar yaşanmıştır. Firmaların borç yükü artmış, dünya ticaret hacmi daralmıştır. İşsizlik ise 2. Dünya Savaşı’ndan beri en yüksek düzeye çıkmıştır. Bir durgunluk dönemi yaşanmaya başlanmıştır ve bu durgunluk, Büyük Bunalım’ dan sonra karşılaşılan en ciddi durgunluktur. Böylece stagflasyon dediğimiz olgu meydana gelmiştir.

Stagflasyon dönemine kadar işsizlik ve enflasyonun birlikte artış gösteremeyeceği savunuluyordu. Stagflasyon döneminde ekonomi büyük bir ikileme girmiştir. İşsizlik ve enflasyon oranlarının birlikte artış gösteremeyeceğini savunan Keynes ekonomisi bu dönemde etkinliğini kaybetmiştir. Keynesyen iktisat stagflasyonun oluşumuna talep ve arz şokları karşısında fiyat ve ücretler aşağıya doğru esnek olmadığı için meydana geldiği şeklinde bir açıklama getirmiştir. 1973 kriziyle arz şoku yaşanmış ve petrol fiyatlarındaki artış maliyetlerin de artmasına yol açmıştır. Dolayısıyla bu maliyet artışı tüketiciye yansımıştır. Yani talep düşmüş ve devamında da üretim düşerek işsizliğin artmasına yol açmıştır.

Stagflasyonla mücadelede uygulanacak bir maliye politikası yetersiz kalmaktadır. İşsizlik ve enflasyonun bir arada olduğu bir ekonomide nasıl bir maliye politikasının işleyeceği de belirsiz kalmakta ve burada net bir maliye politikasından bahsetmek güçtür. Kamu harcamalarının azaltılması her ne kadar enflasyon sorununu çözsede oluşan durgunluk sorunu için kamu harcamalarının ekonomideki atıl üretim kapasitelerini harekete geçirecek alanlara doğru kayması gerekmektedir. Burada kamu harcamalarının miktarı değil verimliliği önemlidir. Stagflasyonla mücadelede uygulanan vergi politikaları ise ücret artışlarını kontrol altına almaya yönelik olmalıdır.

Stagflasyonla mücadelede çeşitli politikalar geliştirilmiştir. Bunlar gelirler politikası, vergiye dayalı gelir politikası, indeksleme ve üretim teşvikleri olarak sınıflandırılabilir. Gelirler politikasıyla fiyat ve ücret artışlarını önlemek amacıyla fiyat ve ücretleri dondurmak, firma ve sendikaları makul artışlar konusunda ikna etmek gibi yollar izlenir. Vergiye dayalı gelir politikalarında ise düşük ücret ve fiyat artışlarını kabul eden işçiler ve firmalar daha düşük vergilerle ödüllendirme yoluna gidilir. İndekslemede cari ücret artışları cari enflasyon oranına indekslenirken üretim teşvikleri politikası uygulandığında ise toplam arz, üretim ve istihdam artacak ve ortaya çıkan stagflasyon önlenmiş olacaktır.

**KAYNAKÇA**

Arı, T. (2005). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. 2. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları.

Armaoğlu, F. (2009). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 17. Baskı. İstanbul: Alkım Yayınevi.

Balkanlı, A. O. (2002). Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine. *UÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(2).

Başoğlu, U., Ölmezoğulları N. & Parasız İ. (2001). *Dünya Ekonomisi Küreselleşme, Uluslararası Finansal Kurumlar ve Küresel Makro Ekonomi*. 2. Baskı. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Bilgili, Y. (2016). *Makro İktisat*. 6. Baskı. İstanbul: 4T Yayınevi.

Bilgin, M. H. (2004). .Döviz Kuru İşsizlik İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8.

Demir, İ. (2008). OPEC: Güçlü Bir Kartel. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18.

İlseven, N. (1991). *Petrol Sorunu Ortadoğu Sorunları ve Türkiye*. (ed. Haluk Ülman). Ankara: Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları.

Karaaslan, A. (1999). Arz Yönlü İktisat Laffer Eğrisi ve İktisadi İstikrar Açısından Vergileme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2.

OECD, [www.oecd.org](http://www.oecd.org), Erişim: 13.02.2017

Office For National Statistics, [www.ons.gov.uk](http://www.ons.gov.uk), Erişim: 22.02.2017. <https://www.ons.gov.uk/>

Owen, R. & Pamuk Ş. (2002). *20. Yüzyılda Ortadoğu Ekonomileri Tarihi* (Çev.: Ayşe Edirne). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

Şahin, H. (2011). *Türkiye Ekonomisi*. 11. Baskı. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

The World Bank, [www.worldbank.org](http://www.worldbank.org), Erişim: 11.02.2017.

Turhan, S. (1987). .Stagflasyon ve Maliye Politikası. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 43.

Turhan, S. (2002). İktisadi İstikrar ve Vergi Politikası Uygulamasına İlişkin Sorunlar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, 1.

Uzunoğlu, S. (2007). *Para ve Döviz Piyasaları*. 3. Basım. İstanbul: Literatür Yayınları

